

Bir Müslüman Modernleşme ve Modernizme Nasıl Bakmalı?

Bilsen UYGUR*

Faruk Karaarslan, 2021, *Bir Müslüman Nasıl Bakmalı?* Serisi içinden *Bir Müslüman Modernleşme ve Modernizme Nasıl Bakmalı?*, Beyan Yayınlar, 1. Baskı, s. 123, İstanbul- ISBN:9786257432405

Modernleşme, dünyanın hemen hemen her yerinde hissedilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların başta ekonomi olmak üzere toplumsal, siyasal ve kültürel değişimlerini içermektedir. Sosyal bilimlerde modernleşme kavramının daha çok Batılı toplumların tarihsel gelişim çizgileriyle ilgili olarak kullanıldığı görülmektedir. Öncelikle Avrupa'da ortaya çıkmış ve daha sonra tüm dünyaya yayılmış, geleneksel toplum düzeni üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Modernleşmeyi sadece sanayileşme ile sınırlı tutmak eksik olur, modernleşme sanayileşmeyle birlikte kentleşmeyi, bireyselleşmeyi, insanların akılcılaşmasını, demokratikleşmeyi, bilimi, tekniği ve daha birçok faktörü de beraberinde getirir. Modernleşmeyi bir değişim ve dönüşüm içinde birlikte gerçekleştiren toplumların diğer toplumların serüveninde belirleyici veya örnek olduğu ya da örnek gösterildiği söylenebilir.

Yazarımız birbirleri ile iç içe geçmiş Modernlik, Modernizm ve Modernite tanımlarını yaparak okuyucunun zihnindeki muhtemel oluşacak karışıklığı büyük ölçüde gidermiştir. Bu kavramların yerinde

* Yüksek Lisans Mezununu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, bilsenuygur@gmail.com, ORC ID: 0000-0002-2631-0723

kullanılmasını; tarihsel süreçlerinin ve temel paradigmalarının bilinmesi açısından önemsemıştır. Moderniteyi bilindiği üzere Avrupa'da ortaya çıkan tarihsel bir süreç olarak belirtmiştir. Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayan, Sanayi Devrimi, bilimsel devrimler, Fransız Devrimi ve sekülerleşme gibi yeni olguların iç içe geçişlerle şekillendirdiği, Avrupa'da geleneksel paradigma ile keskin bir kopuşu ifade eden tarihsel döneme modernite adı verilmektedir. Bu dönemin sonuçlarının Aydınlanma düşüncesi ile irtibatlı bir şekilde gelişen ilerlemecilik, hümanizm, evrenselcilik, kapitalizm, deizm, ateizm ve milliyetçilik gibi paradigmalara bütün toplumlara yaygınlaştırılması projesine ise modernizm diyebiliriz. Gerek moderniteye gerekse modernizme uyum sağlamak isteyen toplumların modern olana ulaşma adına kendi toplumlarındaki yenileşme hareketlerini ise modernleşme olarak tanımlamıştır. Avrupa'nın tarihsel sürecine bakılarak; Rönesans, Reform, Bilimsel Devrimler'den kısaca bahsedilmiştir. Modern toplum doğrutusundaki en önemli gelişme, yeni teknik araçlar yardımıyla insanların doğa karşısında farklı bir tutum geliştirmesiyle olmuştur. Eğer insan teknik araçlar yardımıyla fiziki çevre üzerinde denetim sağlamasaydı, belki de modernleşme ortaya çıkmayacaktı. Yani, bilim ve tekniğin gelişmesiyle doğanın denetim altına alınmaya başlanması önemli bir gelişmedir.

Kitabın önemli bir bölümünde çok fazla detaylara girilmeden Türk Modernleşmesinin nasıl doğduğuna ve geliştiğine ilişkin genel düşüncelere yer verilmiştir. Yazar, Modernleşmeyi süreklilikler ve kırılmalar eşliğinde okuyarak Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesiyle ilgili olarak bazı önemli detayların ise altını çizmiştir. Kitabın 88. sayfasında yazar; Modernleşme hikâyemize ilişkin en önemli tartışmanın Cumhuriyet Modernleşmesinin Osmanlı Modernleşmesiyle bir kopuş mu yoksa bir süreklilik ilişkisi kurup kurmadığı olduğunu ve tarihçilerin birçoğunun da bunlardan birini seçmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Osmanlı Modernleşmesi toplumun köklerinden, gelenek ve göreneklerinden kopmak gerekmediğini, sadece modernleşmenin kurumlar düzeyinde gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur. Oysaki Cumhuriyet modernleşmesi gündelik hayatı dönüştürmeye çalışmış bu nedenle kurumlardan ziyada toplum düzeyinde kılık kıyafet başta olmak üzere, dilde ve gündelik hayatı barındıran tüm unsurlarda yenilikler getirmeyi amaç edinmiştir. Yazar, Cumhuriyet modernleşmesinin devrim niteliğinde olduğunu belirterek buna -Kemalist modern-

leşme demiştir- bugünün dahi siyasal tartışmalarına kaynaklık ettiğini ifade etmiştir. Osmanlı modernleşmesiyle Türk modernleşmesinin eskiye veya eski olarak addedilen her şeye karşı bakış açıları birbirinden çok farklıdır. Osmanlı modernleşmesi gelenek, İslam, dil, din, kılık kıyafet gibi gündelik yaşama ilişkin hiçbir şeyi modernleşmenin önünde bir engel olarak görmemiştir, tam tersini bir kopuş yaşanmasından imtina etmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi ise sadece kurumların değil toplumun Batılılaştırılması çabasından ibarettir. Bu yönüyle Türk toplumunun modernleşme serüveni travmatik bir unsura dönüşmüştür.

Kitabın son bölümünde Modernite ile olan ilişkimizin ne olacağı sorusuna cevap aranmıştır. Yazar, iktidara gelen her kadronun bir öncekinin işlerini sıfırlayarak başlamasından dolayı bir süreklilik sorunu yaşadığından ve bundan dolayı özgün bir bakış açısı yakalanamadığından yakınmıştır. Diğer bir sorun ise Modernitenin kavramsal düzeyde çalışılmış olduğu tespitidir. Sorunları bu şekilde belirten yazarın, Bir Müslümanın Modernite'ye nasıl bakması gerektiğine dair perspektif oluşturduğu ve bunu okurlarıyla paylaştığı görülmektedir.

Zamanı Allah'a Şirk Koşmamak alt başlığında modernitenin bir imtihan olduğunu kabul etmiş ve "Müslümanın modernitenin her yeri sardığını, bizi bütünüyle biçimlendirdiğini, gündelik hayatımızı şekillendirdiğini, ondan kaçışın olmadığını ifade etme lüksü yoktur" sözleriyle moderniteye teslim olmak yerine sıradan bir süreç olarak görmek gerektiğini ifade etmiştir. Moderniteyi aşkın hale getirmek alt başlığında ise insanın iradesine vurgu yapılmıştır. Modern zamanların getirdiği pek çok teknolojik gelişme insan davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Ancak buna teslim olmak özgürlüğümüzün de bir anlamda kısıtlanması anlamına gelmektedir. Burada Aliye İzzetbegoviç'in sözlerine yer veren yazar, "Özgürlüğün olmadığı yerde tercih, tercihin olmadığı yerde ahlak, ahlakın olmadığı yerde ise insan yoktur. Bu noktada İslam'ın insan, ahlak ve özgürlük anlayışını kavramak son derece önemlidir" diyerek Moderniteyi aşkın hale getirmemek gerektiğine vurgu yapmıştır. Tarihi Modernite'ye mahkûm etmemek alt başlığında bir Müslümanın tevhid eksenli bir üst bakış oluşturması gereği üzerinde durmuştur. Beşerî bir sistem tarafından geleceğin inşa edilemeyeceği fikri benimsenmiştir. Modernite yalnızca tarihsel bir dönem olarak kabul edilmelidir. Modernite biricik ve homojen değildir; geçmişin yeniden yorumlanma biçimlerinden biridir. Tüm ülkelerin modernleşme süreçleri birbirinden farklıdır. Geçmiş ile gelecek arasında kurulan bağ her ülkede değişiklik gösterir. Avrupa ile Türkiye

arasındaki en önemli fark; onların değişerek devam edebilmiş olmasıdır. Kendinden mülhem bir perspektif geliştirmek alt başlığında, moderniteyi tamamen kabullenmek veya karşı çıkmak eleştirilmiştir. Önerilen perspektif ise; "...esas olanın moderniteyi bir parametre olmaktan çıkarmak ve kendi tavırlarımızı kendi değer dünyamızdan ya da paradigmamızdan hareketle şekillendirmektir" önemli olan gündelik hayata ilişkin duruşumuzu belirlemede neyi referans aldığımızdır.

Yeni kavram setlerine kulak vermek, coğrafi ve zihinsel sınırlara hapsolmemek başlıklarında yeni kavramlara en çok da coğrafya algısında ihtiyaç olduğuna değinilmiştir. Kendimizi Doğuya, Moderniteyi Batıya yerleştirmemiz eleştirilmiştir. Doğu-Batı, Modern-Geleneksel, Eski-Yeni ikilemine düşmenin bizi çıkmaza sokmaktan başka bir getirisi olmayacağı ifade edilmiştir. Geleneğe kulak vermek başlığında ise İslam'ın öngördüğü siyasi, iktisadi, toplumsal hayatın inşa edilebilmesinin yolu olarak geçmişi geleneğe dönüştürebilecek bir maharetin vurgusu örneklerle açıklanmıştır. Avrupa'daki bilim ve sanata değer verildiği, ülkemizde ise bilim ve sanatın sürekliliğini sağlaması gereken külliyelerimizin sadece birer gezi veya mesire yeri olarak yalnızca turistik amaçla değerlendirilmesi eleştirilmiştir. Batılı, Avrupalı diye adlandırdığımız insanların bizden farklı olarak yaptığı ve başarılı olduğu bizim ise bu konuda sınıfta kaldığımız önemli noktalardan biridir.

Modern bugüne ait bir şeydir, yarın daha modern yani daha yenisi ortaya çıkabilir. Sosyal bilimciler modern ya da yeniyi aynı şey olarak kullanmazlar. Eski ve yeni, modern olan ve olmayan şeklindeki keskin ayrımları eleştirmek yerinde bir tutumdur. Modernleşmeyi yalnızca ilerleme olarak değerlendirmek de eksik olur, Modernleşme ilerlemeden daha fazlasıdır. İlerleme ve iyileştirmeler karşısında kötüleşme, durağanlaşma ve hatta gerilemeler de ortaya çıkabilir. Yazarımızın da dediği gibi "Modernite bir imkân ve imtihan" olarak görülmelidir. İmkandır; çünkü gündelik hayatımızı kolaylaştıran pek çok konuda kolaylık sağlamaktadır. İmtihandır; çünkü her yenilik insanlığın yararına olmayabilir. Bilim ve teknolojinin getirilerini özümsemeli, kendi dağarcığımızda karşılığını üretmeliyiz. Modernleşmeyi mümkün kılan koşullardan en önemlisi onun işlevselliğidir. Bizler Modernite teorisinde modernleşme sürecimizi gerçekleştirerek ilerlememizi olumlu yönde sağlayabiliriz.